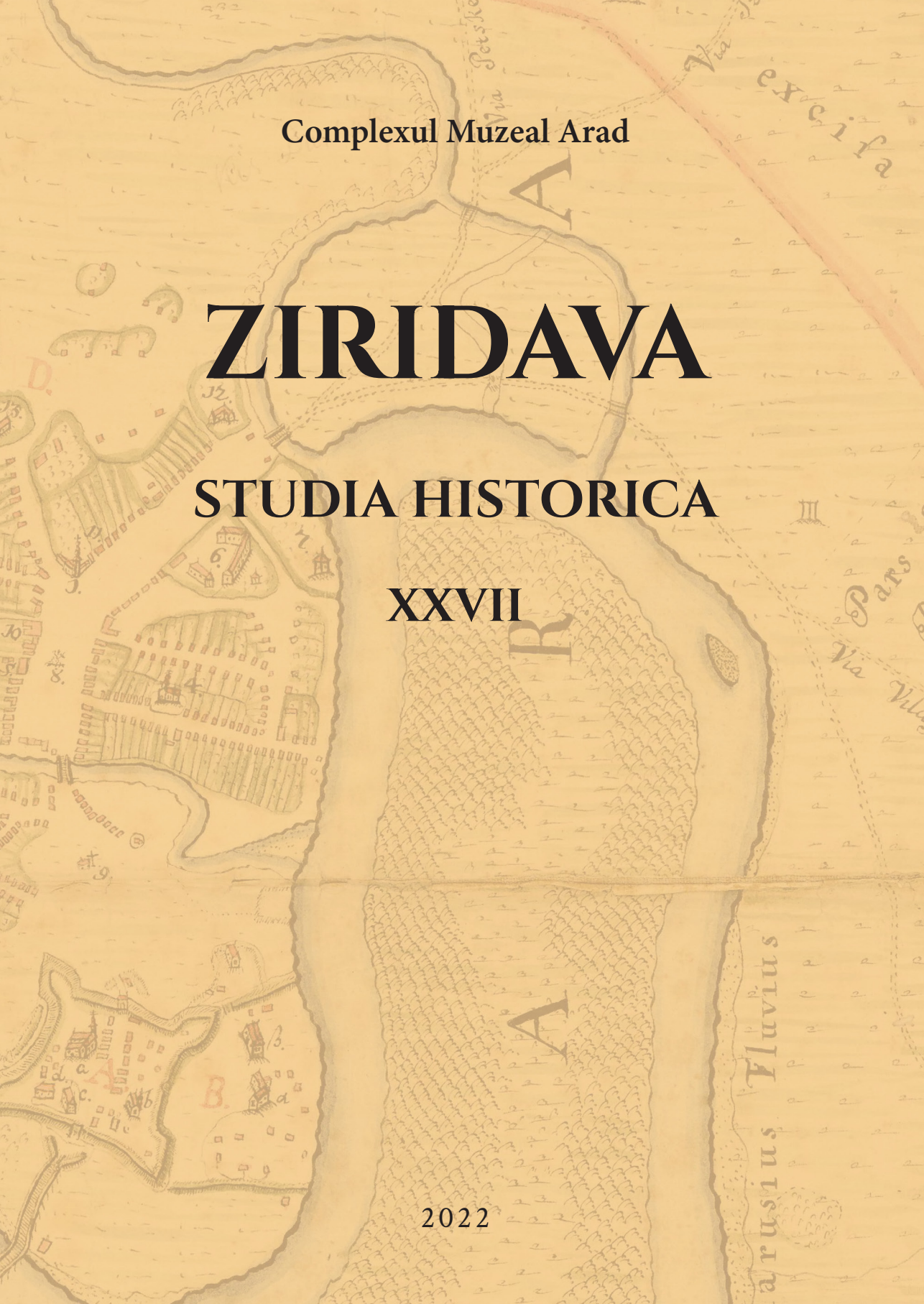

A detailed historical map of Arad, Romania, serves as the background for the book cover. The map is rendered in a sepia tone with black and red ink. It shows the city's layout, including the Danube River (Fluvius Danubius) flowing through it, various fortifications, and surrounding areas. Labels like 'Via Petrska', 'Via exercita', 'Pars', 'Via Vila', and 'Fluvius' are visible. Large letters 'A', 'B', and 'C' are scattered across the map, possibly indicating specific locations or regions.

Complexul Muzeal Arad

ZIRIDAVA

STUDIA HISTORICA

XXVII

2022

COMPLEXUL MUZEAL ARAD

ZIRIDAVA
STUDIA HISTORICA
XXVII

Editura MEGA
Cluj-Napoca, 2022

**Proiect editorial coordonat de Complexul Muzeal Arad
și susținut financiar de Consiliul Județean Arad**

Consiliul de redacție:

Redactori: SORIN OVIDIU BULBOACĂ, FELICIA ANETA OARCEA

Secretari de redacție: IOAN PAUL COLTA, ADRIANA PANTAZI, ANIKÓ WITMAN

Consiliul științific:

JOSEF WOLF, Institutul pentru Istoria și Geografia Regională a Șvabilor Dunăreni, Tübingen, Germania; OVIDIU PECICAN, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca; MIRCEA MĂRAN, Școala de Studii Înalte pentru Educatori „Mihailo Palov”, Vârșeț, Serbia; ANDREEA EMBER, Centre des Monuments Nationaux, France; EUSEBIU NARAI, Universitatea de Vest Timișoara; CAMIL PETRESCU, Universitatea de Vest Timișoara; ANDREI FLORIN SORA, Universitatea din București, Societatea de Științe Istorice din România; LAURENȚIU ȘTEFAN SZEMKOVICS, Arhivele Naționale Istorice Centrale, București; CORNELIU PĂDUREAN, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad; ANDREI ANDÓ, Universitatea „Aurel Vlaicu” Arad; MARIUS IOAN GREG, Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” Arad; DORU SINACI, Biblioteca Județeană „A. D. Xenopol” Arad; DUMITRU TOMONI, Societatea de Științe Istorice din România.

*In Romania, the periodical can be obtained through subscription or exchange,
sent as post shipment, from Museum Arad, Arad, Piata G. Enescu 1, 310131, Romania.
Tel. 0040-257-281847.*

ZIRIDAVA. STUDIA HISTORICA

Any correspondence will be sent to the editor:

MUSEUM ARAD

Piata George Enescu 1, 310131 Arad, RO

e-mail: office@museumarad.ro

The content of the papers totally involve the responsibility of the authors.

Persoane de contact:

Dr. Sorin Ovidiu Bulboacă: sorin_bulboaca@yahoo.com

Dr. Felicia Aneta Oarcea: felly_oarcea@yahoo.com

Dr. Ioan Paul Colta: ioanpaul.colta@gmail.com

ISSN 1224-7316

Copertă: CĂLIN MAN

Tehnoredactare: IOAN DOREL RADU

Editura Mega | www.edituramega.ro

e-mail: mega@edituramega.ro

CUPRINS

- 9 **FELICIA ANETA OARCEA, IOAN PAUL COLTA**
În loc de prefață
In memoriam Onisim Colta (1952–2022)
- 41 **SORIN BULBOACĂ**
Canonici la Capitulul Orod (Arad) în secolele XII–XIV
Canonical in the Chapter of Orod (Arad) in the 12th–14th centuries
- 53 **OVIDIU PECICAN**
A doua versiune a Cronicii din vremea lui Matei Basarab (1640–1646)
The second version of the Chronicle conveyed in the Matei Basarab time (1640–1646)
- 61 **SORIN MITU**
Români și maghiari în Transilvania medievală: raporturi imagologice,
conviețuire etnică și conflicte sociale
*Romanians and Hungarians in medieval Transylvania: imagological relations,
ethnic coexistence and social conflicts*
- 87 **ANDREEA EMBER**
Les espaces cachés de Château de Maisons
The hidden areas of the Castle of Maisons
- 115 **ELENA RODICA COLTA**
Breslele arădene. Rânduieli imperiale și mod de viață
Guilds of Arad. Imperial ordinances and a way of life
- 121 **CAMIL PETRESCU**
Aspecte din presa românească bănățeană până la Marea Unire
Aspects of Romanian written media from Banat before the Great Unification

- 135 **ELENA RODICA COLTA**
Colecționari de cărți vechi din bibliotecile arădene
Collectors of old books from Arad's libraries
- 147 **MARIAN GHEORGHE**
Comportamentul nupțial al luteranilor din orașul Arad (mijlocul secolului al XIX-lea – începutul veacului XX)
The Nuptial behavior of the Luterans in the city of Arad (mid 19th century – early 20th century)
- 165 **MIRCEA MĂRAN**
Noi contribuții la biografia scriitorilor din familia Tințariu
New contributions to the biography of writers from the Tințariu family
- 175 **FELICIA ANETA OARCEA**
Profesorul-preot Nicolae Mihulin (1878–1941). Repere biografice
The professor-priest Nicolae Mihulin (1878–1941). Biographic references
- 185 **CRISTINA GUDIN**
Considerații privind învățământul românesc în anii Primului Război Mondial
Considerations regarding Romanian education during the First World War
- 199 **IOAN BOLOVAN, SORINA PAULA BOLOVAN**
Communication et diplomatie dans la tournée du général Berthelot en Transylvanie (1918–1919)
Communication and diplomacy in general Berthelot's Transylvanian tour (1918–1919)
- 211 **IONELA SIMONA MIRCEA**
Liceul „Mihai Viteazul” – primul liceu românesc de stat din Transilvania
“Mihai Viteazul” High School – the first Romanian state high school in Transylvania
- 231 **MARIN POP**
Din activitatea organizației Partidului Național Român din județul Arad în perioada 1920–1922
From the activity of the organization of the Romanian National Party from Arad county during 1920–1922
- 249 **LAURENȚIU-ȘTEFAN SZEMKOVICS**
Ordinul „Steaua României” conferit șefului contabilității Consistoriului Arad (1923)
The “Star of Romania” Order conferre on the head of accounting of the Consistory of Arad (1923)

- 259 **EUSEBIU NARAI**
Percepția cotidianului bănățean *Vestul* asupra relațiilor româno-franceze în luna aprilie 1931
The perception of the Banat daily Vestul (The West) on the Romanian-French relations in April 1931
- 275 **CLAUDIU SERGIU CĂLIN, MARIUS OANȚĂ**
Procesul intentat celor trei episcopi catolici acuzați de „spionaj în favoarea Vaticanului”: Augustin Pacha, Adalbert Boros și Joseph Schubert
The lawsuit filed against the three Catholic bishops accused of „spying for the Vatican”: Augustin Pacha, Adalbert Boros and Joseph Schubert
- 297 **ALEXANDRU ȘTEFAN**
RECENZIE – Sigiliile și practicile sigilare ale locurilor de adevărare din Transilvania și comitatele învecinate în secolele XIII–XIV
- 299 **MARIUS OANȚĂ**
RECENZIE – Arhidieceza Romano-Catolică de București (1948–1964). Structuri ecleziale centrale

Din activitatea organizației Partidului Național Român din județul Arad în perioada 1920–1922

From the activity of the organization of the Romanian National Party from Arad county during 1920–1922

MARIN POP*

Abstract: We continue our series dedicated to the activity of the county organization of the Romanian National Party in Arad, with the period 1920–1922. In conclusion, it can be stated that after the parliamentary elections of May-June 1920, a series of Arad leaders, led by Vasile Goldiș, vice-president of the P.N.R., marched on the idea of collaborating with the government led by General Alexandru Averescu and creating a so-called „Transylvanian bloc” within the government, an idea with which the leadership of the P.N.R. did not agree. On the other hand, the group led by Ștefan Cicio-Pop was manifesting for an approach to the National Liberal Party, for a common government, which was not achieved, because the question was who will be the „first violin”: Ion I.C. Brătianu or Iuliu Maniu. In general, the activity of the Arad organization was one of opposition, organizing large political rallies, especially in the autumn of 1921. The election campaign followed in early 1922, which was a fierce political battle between the liberals in power, and P.N.R. The Liberal government wanted at all costs to obtain an absolute parliamentary majority, given that it was declared Constituent. Following the P.N.L.’s election victory, a long period of opposition to the P.N.R. began, which would end only in 1928, when they would be brought to power by the Regency.

Keywords: county organization, electoral campaign, political assemblies, Vasile Goldiș, Romanian National Party.

După alegerile parlamentare din mai-iunie 1920, prima ședință a noului Parlament are loc în data de 23 iunie 1920. La Cameră, a fost deschisă la orele 8,

* Dr., șef Secție Muzeografie-Muzee Locale, Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău.

sub președinția lui Vasile Lucaciu. Au fost validate alegerile contestate, printre care și cele din circumscripțiile transilvănene Sibiu și Bistrița¹.

Parlamentarii Opoziției din cadrul Federației și cei ai P.N.R., în număr de 120, s-au întrunit pentru o consfătuire, sub președinția lui Nicolae Iorga. Acesta a dat citire răspunsului Opoziției la Mesajul Regal, care a fost îndelung aplaudat. Iuliu Maniu, președintele P.N.R. a exprimat mulțumiri Blocului și lui N. Iorga pentru „strălucitul răspuns la mesajiu”, iar la cererea celor prezenți acesta urma să fie citit în Cameră de către N. Iorga. De asemenea, tot el urma să ceară prelungirea sesiunii parlamentare pe toată durata verii². Iorga solicita cele expuse mai sus pentru că Opoziția parlamentară era acuzată că zădărnicește activitatea guvernului³.

După trei săptămâni de dezbateri parlamentare, la începutul lunii iulie 1920, liderii Federației au organizat o mare adunare în sala „Dacia” din București. La aceasta au luat parte un număr mare de funcționari, precum și 50 de lucrători de la diverse fabrici din Capitală. Dintre fruntașii ardeleni participanți îi amintim pe Al. Vaida-Voevod, Ștefan Cicio Pop și Mihai Popovici, a căror sosire a fost primită cu aplauze și strigătele „Să trăiască Vaida”. Cu asentimentul publicului, N. Lupu a încredințat președinția adunării lui Ștefan Cicio Pop, care i-a dat cuvântul. După ce mulțumește celor adunați „într-un număr așa de mare”, deși întrunirea a fost anunțată doar cu două zile înainte, îi dă cuvântul lui Al. Vaida-Voevod. După terminarea discursurilor, avocatul Nicolau, fost prefect, a dat citire, în numele cetățenilor bucureșteni prezenți, la următoarea moțiune: „Cetățenii Capitalei, întruniți în ziua de 12 iulie 1920, în sala Dacia, după ce au ascultat pe fruntașii democrației din toate ținuturile locuite de Români, propun următoarea hotărâre: Aprobă lupta aprigă dusă de opoziție pentru întronarea adevăratelor principii de constituționalism, legalitate și democrație.

Asigură opoziția parlamentară de puternicul sprijin al opiniei publice și invită guvernul să-și dea seama de grelele probleme ale prezentului și a procedea la rezolvirea lor conform spiritului de dreptate și democrației ale vremii”⁴.

După redeschiderea lucrărilor Parlamentului, în luna noiembrie 1920, Partidul Poporului își expune programul de guvernare, fără a veni însă cu măsuri concrete. De asemenea, guvernul inițiază o serie de negocieri cu P.N.R.⁵.

Parlamentarii Federației și-au ales un comitet care să conducă lupta politică a Opoziției, pe timpul sesiunii parlamentare. Din acest comitet făceau parte

¹ *Patria*, Cluj, nr. 135, 25 iunie 1920, p. 3.

² *Ibidem*, nr. 142, 3 iulie 1920, p. 1.

³ Gh. I. Florescu, „Poziția partidelor politice față de Partidul Poporului în anii 1920–1921”, în *Carpica*, VII, Bacău, 1975, p. 169.

⁴ *Patria*, nr. 150, 15 iulie 1920, p. 3.

⁵ Gh. I. Florescu, *op. cit.*, p. 171.

Nicolae Iorga, Iuliu Maniu, Ion Mihalache, dr. Nicolae Lupu, Ion Inculeț, Ion Nistor, Paul Bujor și Ștefan Cicio-Pop⁶.

Comitetul Executiv al P.N.R., luând în dezbatere situația politică din țară, în ședințele sale din 17 și 18 noiembrie 1920, hotărăște următoarele:

„1. Aprobă atitudinea și lupta politică dusă de clubul parlamentar al partidului în colaborare cu uniunea opoziției naționale.

2. Considerând că actualul guvern prin actele sale de guvernământ, încurajate de curente și elemente reacționare politice, primejduiește cele mai vitale interese ale țării, partidul va continua lupta cea mai hotărâtă pentru apărarea marilor interese ale națiunii și pentru întronarea legalității și a adevăratei democrații, atât de grav nesocotite.

3. În executarea hotărârilor îndrumătoare ale celui din urmă congres, Partidul Național Român va duce lupta politică și mai departe în strânsă legătură și colaborare cu partidele democratice din opoziția națională. Ivindu-se necesitatea de-a cunoaște și opinia clubului parlamentar al partidului asupra modalităților de colaborare și asupra altor chestii de mare importanță, comitetul executiv își va continua desbaterile împreună în clubul parlamentar îndată după deschiderea sesiunii parlamentare”⁷.

Din păcate, organizația județeană a P.N.R. Arad pierde un membru important. La 6 decembrie 1920, la vârsta de numai 39 de ani, Romul Veliciu, cel care a condus mișcarea națională românească în zona Chișineu-Criș și a fost prefect (primar) al orașului Arad în perioada 1919–1920, trece la cele veșnice.

Înmormântarea vrednicului fruntaș politic arădean a avut loc în data de 8 decembrie, iar arădenii și-au arătat doliul față de fostul lor primar printr-o participare impresionantă. Prohodul a fost oficiat de către protopopul Aradului, Traian Vățian, asistat de preoții Vasile Olariu și Alexiu Popovici. Panegericul l-a rostit, „frumos și elocvent”, preotul Popovici, în numele orașului „l-a parentat” primarul Dr. Robu, iar din partea P.N.R. a vorbit Vasile Goldiș. Cortegiul a pornit pe strada principală, spre cimitir, dar în momentul în care se îndrepta spre viaductul gării, unul dintre cele trei aeroplan care au dorit să aducă un ultim omagiu marelui dispărut a făcut un viraj prea riscant, zburând prea jos și s-a lovit de sârmele de telegraf, după care s-a prăbușit și a explodat. Aviatorul Voicu Georgescu, cel care pilota aeroplanul a ars de viu și a fost înmormântat și el peste câteva zile⁸.

La câteva luni după decesul lui Romul Veliciu a urmat și tatăl său, memorandistul și luptătorul național-român Mihai Veliciu, care îndeplinea funcția de președinte de onoare al P.N.R. din județul Arad. A decedat la 26 aprilie

⁶ *Patria*, nr. 256, 3 decembrie 1920, p. 1.

⁷ *Ibidem*, nr. 248, 20 noiembrie 1920, p. 1.

⁸ *Biserica și Școala*, Arad, nr. 48, 12 decembrie 1920, pp. 2–3.

1921, după o lungă suferință, la vârsta de 75 de ani, fiind înmormântat la 28 aprilie, în Chișineu-Criș⁹.

După Marea Unire, liderul arădean Vasile Goldiș vine cu o inițiativă lăudabilă, aceea de a se ridica la Arad un monument dedicat Unirii Transilvaniei cu România. În vederea realizării acestui măreț obiectiv a deschis un cont la Institutul de credit și economii „Victoria” din Arad, care îi trimitea o scrisoare cu ultimii donatori: Dr. Iustin Miron, Arad – 100 lei; Vasile Olariu, referent consistorial în Arad – 100 lei; Ioan Camenița și soția Micalaca – 100 lei; generalul Dashevici a contribuit cu suma de 500 lei și dr. Ioan Robu, primarul orașului Arad cu suma de 100 lei. În acest context, Adam Truția, directorul Institutului „Victoria” îl anunță pe Vasile Goldiș că suma destinată ridicării monumentului a ajuns la 2000 lei¹⁰.

În urma atentatului bolșevic care a avut loc în Senatul României, Primăria orașului Arad a ordonat ca toate oficiile publice să arboreze timp de 8 zile steaguri negre. De asemenea, în ziar apar o serie de zvonuri că în urma atentatului exista posibilitatea ca guvernul Averescu să fie demis. Desigur că guvernul dezmente aceste zvonuri și anunță că în locul defunctului ministru Greceanu a fost desemnat un nou ministru în persoana senatorului Mișu Antonescu. Totodată, ziarul anunță că liderul arădean al P.N.R., Vasile Goldiș, a plecat la București cu probleme politice și că va sta în Capitală timp mai îndelungat¹¹.

Ajuns în Capitală, Vasile Goldiș a acordat un interviu ziarului „Izbânda”, prin care încearcă să dezmințe unele zvonuri că ar fi acceptat o funcție ministerială în guvernul Averescu: „Sunt de 10 zile în București, dar n-am avut plăcerea să-l văd pe d. general Averescu, căruia îi port cel mai desăvârșit respect și toată simpatia. Este deci inexact, că dsa i-ar fi oferit vre-un loc în guvern, printre cari dnii miniștri O. Goga și Cudalba, mi-au pus întrebarea dacă în ipoteza vre-unei oferte directe aş primi ori ba ca să intru în guvernul dlui general Averescu. Mi se spunea, că aş putea lua vre-un portofoliu ori fără portofoliu, ministerul Ardealului.

În schimb nu mi se cerea nici un sacrificiu politic, nici înscrierea în partidul poporului”¹².

Între timp, în ziarul „Dacia”, în trei articole, fruntașul politic al P.N.R., Vasile Goldiș, critică conducerea partidului din care făcea parte, unde ocupa funcția de vicepreședinte. La toate aceste acuze i se răspunde în ziarul „Patria”. Una dintre ele era aceea că partidul a părăsit programul adoptat la Alba Iulia și că s-a amestecat în luptele de partid din Vechiul Regat. Prima acuză era aceea că

⁹ *Românul*, Arad, nr. 91, 28 aprilie 1921, pp 1, 3.

¹⁰ *Ibidem*, nr. 267, 12 decembrie 1920, p. 2.

¹¹ *Ibidem*, nr. 268, 14 decembrie 1920, pp. 2–3.

¹² *Ibidem*, nr. 279, 31 decembrie 1920, p. 1.

s-a permis ieșirea socialiștilor din cadrul Consiliului Dirigent și nu s-a acordat drept de vot femeilor. De asemenea, era acuzat Al. Vaida-Voevod pentru faptul că a semnat Tratatul de pace prin care recunoștea ciuntirea Banatului.

Vasile Goldiș este acuzat, la rândul lui, de faptul că nu a ridicat aceste probleme în cadrul ședințelor Comitetului Central Executiv al P.N.R., din care făcea și el parte, în calitate de vicepreședinte, sau în cadrul congresului partidului¹³.

Tot în această perioadă, mai precis în data de 27 mai 1921, la Cluj, s-a întrunit Comitetul Executiv al P.N.R., precum și Comitetul de 100, pentru a analiza situația politică internă a țării după un an de guvernare averescană.

Au avut loc trei ședințe ale Comitetului Executiv, în care s-a pregătit un proiect de moțiune, care a fost înaintat Comitetului de 100. Acesta s-a întrunit pe data de 26 mai, împreună cu parlamentarii partidului care nu făceau parte din Comitet, dar care, în urma hotărârilor Congresului de la Alba Iulia din 24 aprilie 1920, aveau drept de vot în Comitet.

În cadrul ședințelor Comitetului Central, Iuliu Maniu arată scopul acestei întâlniri și comemorează pe Mihai și Romul Veliciu, fruntași ai P.N.R., decedați între timp. Se face o analiză a situației politice de la congresului partidului și până la momentul respectiv, subliniind că singura soluție „de-a eși din situația nenorocită în care a adus țara” guvernarea averescană era demisia acesteia și aducerea la putere a unui guvern de concentrare națională. Totodată, el combate zvonurile privind tratativele pe care P.N.R. le-ar purta cu P.N.L.

În moțiunea adoptată cu această ocazie se aduc acuze guvernului că a falsificat alegerile și a făcut abuzuri și ilegalități, atât la alegerile parlamentare generale, cât și la cele parțiale. P.N.R. pretinde ca unificarea țării „să se facă în spiritul hotărârilor votate în Adunarea Națională dela Alba Iulia și a celorlalte provincii istorice”. De asemenea, guvernul era acuzat că nesocotea „interesele economice ale Ardealului și Banatului”¹⁴.

Dorind să arate, probabil, forța Opoziției care se retrase din Parlament, cerând demisia guvernului Averescu, conducerea P.N.R. a luat hotărârea ca în a doua jumătate a lunii septembrie 1921 și începutul lunii octombrie să organizeze mari adunări populare în toate județele din Ardeal și Banat. În cadrul întrunirilor politice urma să se protesteze împotriva guvernului și să se ceară demisia lui¹⁵.

Ordinea adunărilor preconizate era următoarea: Alba Iulia, Deva, Sibiu, Timișoara, Lugoj, Oravița, Turda, Cluj (2 octombrie), Oradea, Arad, Sighet, până în data de 10 octombrie 1921. Se mai anunțau adunări în județele Mureș, Solnoc-Dobâca, Bistrița, Târnava Mică, Târnava Mare și Brașov. La toate

¹³ *Patria*, nr. 104, 17 mai 1921, p. 1.

¹⁴ *Ibidem*, nr. 115, 30 mai 1921, pp. 1–2.

¹⁵ *Ibidem*, nr. 205, 14 septembrie 1921, p. 1.

aceste adunări erau invitați „cu stăruință”, Ștefan Cicio Pop, Mihai Popovici, Vasile Chiroiu, Vasile Goldiș, Aurel Socol, Dumitru Manu, Ioan Sâmpălean, Liviu Micșa și alții, „să spună cuvintele de protestare, în contra regimului exploatator de azi”¹⁶.

Seria marilor adunări ale P.N.R. continuă în Banat. Pe data de 25 septembrie 1921 are loc adunarea de la Timișoara, în grădina fabricii de bere din oraș. La ea au participat, printre alții, fruntașii Ștefan Cicio Pop, Al Vaida Voevod, Mihai Popovici, Valeriu Braniște, Vasile Goldiș etc.

În discursul rostit cu această ocazie, Vasile Goldiș combate zvonurile că ar fi ieșit din P.N.R., afirmând că „nu se pot despărți acei, cari au luptat treizeci de ani în aceiaș tabără, mai ales astăzi când trebuie să se construiască, palatul măreț al României întregite”.

În după amiaza aceleași zile a avut loc o adunare populară și la Sânicolaul Mare, iar pentru data de 27 septembrie era programată o mare adunare la Lugoj¹⁷.

În drum spre Sânicolaul Mare, fruntașii P.N.R. au fost întâmpinați, în fiecare sat, de coruri și steaguri. În comuna Pesac au fost primiți cu banderii de călăreți, steaguri și cor de către toți cei aproape 10.000 de locuitori.

La adunarea de la Sânicolaul Mare au participat peste 20.000 de persoane. Au luat cuvântul Iuliu Maniu, Al. Vaida Voevod, Mihai Popovici, Vasile Goldiș, preotul Deciu, Aurel Dobrescu, fruntașii locali Negru și Fleșeru.

În data de 27 septembrie, după cum era programat, a avut loc adunarea de la Lugoj. Întreg orașul a fost împodobit pentru această ocazie. Printre cei care au luat cuvântul s-a numărat și Vasile Goldiș, care vorbește, printre altele, despre dreptul la vot al femeilor, cărora trebuia să li se lase liberă această manifestare cetățenească, contribuind astfel și ele la dezvoltarea și modernizarea statului¹⁸.

În cadrul întrunirilor politice din toamna anului 1921, P.N.R. cerea „intrarea în legalitate, începerea unei vieți de stat într-adevăr constituționale, nevoia unei unificări, care să aibă la bază nu ordonanțe ministeriale și decrete legi, ci o nouă Constituție potrivită stărilor de fapt și legi unitare pentru întregul Regat, votate de un Parlament liber ales, în frunte cu un guvern, care să fie expresiunea acestui parlament, aplicarea sancțiunilor juridice pentru apărarea moralității publice, crearea unui corp de slujbași ai statului inamovibili, scoși pentru totdeauna de sub influența luptelor politice sunt tot atâtea principii care trebuiesc puse (...) la bazele vieții de stat ale României Mari”. Se reproșa guvernului că încearcă să instituie un „balcanism samavolnic”. P.N.R. lupta contra acestei intenții și dorea adoptarea modelelor occidentale de organizare și muncă, nu a celor balcanice¹⁹.

¹⁶ *Ibidem*, nr. 206, 15 septembrie 1921, p. 1.

¹⁷ *Ibidem*, nr. 217, 28 septembrie 1921, p. 3.

¹⁸ *Ibidem*, nr. 219, 30 septembrie 1921, p. 3.

¹⁹ *Ibidem*, nr. 220, 1 octombrie 1921, p. 1.

O altă mare adunare a P.N.R. a avut loc în data de 2 octombrie, la Cluj, capitala politică a Ardealului, care a însemnat o „frumoasă încoronare” a adunărilor de dinainte. Printre participanți s-a numărat și liderul arădean Ștefan Cicio Pop, care vorbește despre rolul partidului înainte de 1918, subliniind faptul că acesta „are datorii și pentru viitor”. Din această cauză, el „nu poate dispărea”. Este și el de părere că guvernul Averescu trebuia să fie înlocuit.

În finalul impresionantei adunări, Emil Hațieganu a dat citire moțiunii adoptate, în care se aprobă activitatea parlamentarilor din circumscripția Cluj, inclusiv retragerea parlamentarilor „socotind-o de definitivă”. Activitatea guvernului Averescu este considerată una dezastruoasă pentru întreaga țară, îndeosebi pentru provinciile istorice nou intrate în cadrul statului român. Cere desființarea Guvernului și a Parlamentului, tragerea la răspundere a guvernului „pentru încălcări de legi și acte samavolnice săvârșite în cursul activității sale” și organizarea de alegeri libere²⁰.

În ceea ce privește relațiile dintre partide în această perioadă, se poate spune că după retragerea Opoziției din Parlament și dezmembrarea Federației asistăm la o nouă regroupare a forțelor politice. În aceste condiții, datorită și voinței regelui Ferdinand²¹, P.N.R. încearcă o apropiere de liberali, în vederea unei viitoare colaborări la guvernare.

În momentul începerii negocierilor, liberalii aveau deja înființate mai multe organizații în Transilvania și Banat. Aceste tratative inițiate, din partea P.N.R., de către Ștefan C. Pop, Mihai Popovici, Al. Lapedatu și Sever Dan²² s-au desfășurat anevoios, mulți dintre fruntașii P.N.R., ca Voicu Nițescu, V. Braniște sau I. Agârbiceanu fiind împotriva lor, amenințând chiar cu sciziunea²³.

În toamna anului 1921 noua încercare a liberalilor, influențată și de Regele Ferdinand, de a se apropia de partidele noilor provincii unite, în special de P.N.R., a îmbrăcat formula unei coaliții a „partidelor unirii”²⁴. Însă, se pare că, după două luni de discuții, tratativele s-au împotmolit atunci când a venit rândul definitivării listelor posibililor parlamentari²⁵.

După opinia lui Pamfil Șeicaru, refuzul lui I. I. C. Brătianu de a oferi două locuri în plus de senatori pentru P.N.R. a fost „una din greșelile lui Ionel Brătianu, greșeală a cărei consecință a viciat așa de grav normala funcționare a regimului

²⁰ *Ibidem*, nr. 222, 4 octombrie 1921, pp. 1–2.

²¹ Atanasie Iordache, *Ion I. C. Brătianu*, Editura Albatros, București, 1994, p. 481.

²² Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Viață politică în România. 1918–1921*, Editura Politică, București, 1976, p. 175.

²³ *Îndreptarea*, București, nr. 220, 24 septembrie 1921, p. 1.

²⁴ Ioan Ciupercă, „Împrejurările venirii liberalilor la putere în ianuarie 1922. Relații între partidele politice burgheze”, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A.D. Xenopol*, Iași, IX, 1972, p. 364.

²⁵ Ioan Scurtu, *Ion I.C. Brătianu*, Editura Museion, București, 1992, p. 65.

constituțional”²⁶. Tot Pamfil Șeicaru sublinia că eșecul acestei colaborări a avut la bază, în primul rând, relația dintre cei doi lideri, I. I. C. Brătianu și Iuliu Maniu, în cadrul unui posibil partid fuzionat: „Fuziunea ar fi pus lui Iuliu Maniu o problemă personală și anume: situația pe care ar avea-o el în cadrul noului partid. Putea să conteste lui Ionel Brătianu dreptul de a fi șeful partidului fuzionat? Putea să se resemneze de a avea situația de prim secund, chiar investit cu puteri în tot ce privea organizarea partidului în județele transilvane? Sub aparența de totală modestie, Iuliu Maniu ascundea, cu mare grijă, un imens orgoliu; iată de ce fuziunea a fost de la început condamnată”²⁷.

Acest moment istoric important este considerat și de către Constantin Xeni ca unul determinant pentru tot ceea ce s-a petrecut în viața politică a țării în perioada interbelică. A fost, spune el, „ca un fir roșu, mobilul ascuns pornit din acea ciocnire inițială, care pe drept sau pe nedrept, săpase între cei nou veniți și cei vechi, dacă nu o prăpastie, dar desigur groapa unei vrășmășii greu de trecut”²⁸.

În aceste condiții de criză politică, în data de 13 decembrie 1921, guvernul a convocat, la sala Senatului, o consfătuire a majorității parlamentare. La consfătuire au luat parte aproape toți parlamentarii averescani și toți miniștri. Consfătuirea a fost prezidată de generalul Coandă, care a dat cuvântul lui Al. Averescu, care anunță demisia a doi miniștri (Take Ionescu și M. Antonescu). În acest discurs, se afirmă în ziarul „Patria”, generalul Averescu și-a recunoscut greșelile și incapacitatea guvernului de a conduce țara. Al. Averescu își anunță demisia din fruntea guvernului și afirmă că îl va propune regelui ca și succesor pe generalul Coandă, care mulțumește pentru cinstea ce i se acorda.

Imediat după demisia lui Al. Averescu, Take Ionescu a fost chemat la Palat și a fost însărcinat cu formarea noului guvern. El a cerut un termen de 3 zile pentru a forma cabinetul. Nicolae Titulescu demisionând din guvern a fost numit ministru la Londra²⁹.

În ședința Clubului parlamentarilor P.N.R. s-a luat în discuție problema raporturilor pe care partidul urma să le aibă cu parlamentarii ardeleni aparținând altor partide, care și-ar fi exprimat dorința de a colabora. În cadrul acestor discuții se subliniază faptul că dorința de colaborare a fost exprimată de către P.N.R. încă din data de 27 mai 1921, când a avut loc întrunirea Comitetului celor 100. Formula P.N.R. era aceea de „concentrare în jurul steagului de luptă al P.N.R., refacerea solidarității sfâșiate prin trecerea unora dintre noi în rândurile partidului averescan sau a altor partide”.

²⁶ Pamfil Șeicaru, *Istoria partidului național, țărănist și național țărănist*, vol II, Editura Carpați, Madrid, 1963, p. 320.

²⁷ *Ibidem*, p. 319.

²⁸ Constantin Xeni, „Iuliu Maniu”, în *Magazin istoric*, 2001, nr. 10, octombrie, p. 8.

²⁹ *Patria*, nr. 282, 15 decembrie 1921, p. 1.

Cu prilejul lansării formulei „blocul ardelenesc” de către Vasile Goldiș, conducerea P.N.R. sublinia faptul că era imposibilă refacerea solidarității ardelenesti pe baza colaborării dintre diferite partide din Ardeal și că singura soluție era revenirea lor în cadrul partidului mamă. Averscanii nu veniseră cu propuneri concrete de colaborare, ci erau făcute doar în contextul demiterii guvernului.

În comunicatul dat de conducerea P.N.R., cu această ocazie, se afirma, printre altele: „Divizarea forțelor ardelenesti fiind și azi o primejdie reală pentru ținuturile unite, – partidul național nu poate începe paralel cu acțiunea principală, una specială cu bărbații politici, cari stând în cadrele și sub disciplina altor partide, au voința lor determinată de îndrumările acelor partide. Atitudinea partidului național față de ardelenii, cari fac parte din alte partide se va orienta după raportul politic, pe care partidul național îl va avea cu partidul din care fac parte acei ardeleni”³⁰.

Din punct de vedere politic, anul 1922 debuta cu o luptă acerbă între partidele politice pentru succesiunea la guvernare. Partidele și-au dezvăluit strategia și tactica lor de luptă și potențele.

Guvernul condus de Take Ionescu era privit ca unul cu caracter provizoriu, soarta lui atârând de votul Parlamentului din 17 ianuarie 1922. În preajma acestui eveniment, viața politică s-a precipitat, partidele politice vehiculând o gamă variată de soluții. P.N.R. stăruia pentru un guvern de coaliție³¹.

În acest context de criză politică are loc, în data de 17 ianuarie, deschiderea lucrărilor Parlamentului. Fruntașul Partidului Poporului, Octavian Goga, a prezentat o moțiune de cenzură, care a fost primită de către Parlament. Take Ionescu urma să ceară regelui Ferdinand dizolvarea sau să prezinte demisia întregului cabinet.

După demisia lui Take Ionescu, regele Ferdinand l-a însărcinat cu formarea guvernului pe Ion I.C. Brătianu, în seara zilei de 18 ianuarie 1922, orele 19. Constantin Argetoianu notează, referitor la acest eveniment, că regele Ferdinand, „veleitarul și-a pus însă toate scrupulele în sertar, a chemat pe Ionel Brătianu și l-a însărcinat cu formarea noului Minister, dându-i bineînțeles și aprobarea pentru dizolvarea Palamentului”³².

Guvernul Brătianu s-a constituit la data de 19 ianuarie 1922, iar în data de 23 ianuarie s-a publicat decretul regal pentru dizolvarea Parlamentului și

³⁰ *Ibidem*, nr. 288, 23 decembrie 1921, p. 1.

³¹ M. Rusenescu, I. Saizu, *Viața politică în România. 1922–1928*, Edit. Politică, București, 1979, pp. 138–139.

³² C. Argetoianu, *Memorii. Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. VI, Editura Machiaveli, București, 1995, p. 298.

organizarea de alegeri pentru Adunarea națională Constituantă, la începutul lunii martie 1922³³.

Noul guvern liberal a dizolvat Palamentul printr-un decret necitit în fața acestuia, în ședință publică, conform uzanțelor. Procedul era considerat de către liderii P.N.R. a fi neconstituțional și fără precedent în istoria parlamentară românească de până atunci. Procedura, urmată de către I. I. C. Brătianu, era considerată că „aduce jignire instituției și ar fi putut fi evitată dacă guvernul liberal ar fi încercat să dea dovadă că este însuflețit de simțul legalității”.

Comitetul de conducerea al P.N.R. s-a întrunit de urgență în seara de 20 ianuarie și a hotărât convocarea, la Cluj, pentru data de 26 ianuarie 1922, a Comitetului Executiv, Comitetul celor 100, a Sfatului parlamentarilor și a președinților organizațiilor județene. Scopul acestei întruniri era analiza situației politice în urma numirii guvernului liberal și demararea noii campanii electorale. Totodată, printr-un titlu sugestiv al articolului, P.N.R. chema la luptă tot Ardealul³⁴.

Începea astfel, o nouă campanie electorală și o perioadă lungă de opoziție pentru P.N.R., care va lua sfârșit doar în anul 1928, când vor fi aduși la putere de către Regentă. Totodată, începea o guvernare liberală, care a fost dusă la bun sfârșit, până în anul 1926, când aceștia depun mandatul. Guvernul liberal va fi primul din istoria României Întregite care va acoperi mandatul clasic de patru ani, mostră a forței și abilității sale politice.

Conform uzanțelor, prin Decret Regal se convoacă noi alegeri. Pentru Transilvania sunt stabilite zilele de 6 și 7 martie 1922, la Cameră, iar pentru Senat zilele de 9 și 10 martie. Noul Parlament urma să fie convocat în data de 27 martie 1922³⁵.

La adunarea de la Cluj a P.N.R. din data de 27 ianuarie 1922 au participat reprezentanții tuturor județelor din Transilvania și Banat. Deși fuseseră convocați doar cei amintiți, s-a înregistrat o numeroasă prezență. Localul ziarului „Patria”, în care s-a ținut adunarea, s-a dovedit a fi neîncăpător.

În rezoluția adoptată cu această ocazie se protestează împotriva aducerii la putere a P.N.L., „fără nici o indicație parlamentară”, partid care la alegerile din 1920 „abia dacă a putut să-și aleagă cu ajutorul guvernului averescan opt parlamentari”. Se protestează împotriva „perpetuării sistemului de guverne personale, venite la cârmă cu încălcarea parlamentarismului”, pentru ca apoi, „prin puterea statului să-și câștige partizani și majorități parlamentare”. Se protestează, în special, împotriva infiltrării liberalilor în Transilvania și Banat, unde partidul liberal nu avea „nici o legătură sufletească cu opinia publică”.

³³ I. Scurtu, *Istoria Partidului Național Țărănesc*, Editura Enciclopedică, București, 1994, p. 67.

³⁴ *Patria*, nr. 14, 22 ianuarie 1922, p. 1.

³⁵ *Gazeta oficială a județului Sălaj*, nr. 3, 19 ianuarie 1922.

P.N.R. pretindea respectarea hotărârilor de la Alba Iulia și protesta împotriva măsurilor legislative și guvernamentale care au nesocotit aceste hotărâri. De asemenea, se protesta împotriva convocării unei Adunări Naționale cu caracter de Constituantă și încredințarea alegerilor, în acest sens, unui singur partid. P.N.R. se hotăra să ducă „lupta cea mai îndârjită” împotriva noului guvern liberal, pentru instaurarea unei democrații adevărate. Se aproba activitatea de până atunci a Comitetului Executiv, a deputaților și senatorilor partidului, aducându-li-se mulțumiri³⁶.

Trebuie să recunoaștem că liderii P.N.R. dau dovadă de un anume conservatorism și naivitate atunci când cred că pot să rămână singurii decidenți politici în Transilvania și Banat. Democrația presupunea și concurență politică la nivelul întregii țări. Forța economică a unui partid și dorința de afirmare în politica de vârf a țării din partea unor noi sau mai vechi oameni politici locali – vor schimba regula jocului, P.N.L. penetrând noile provincii și organizându-și filiale proprii.

După întrunirea de la Cluj, conducerea P.N.R. publică, în data de 1 februarie, un manifest electoral către alegătorii din Transilvania și Banat. Manifestul este semnat de I. Maniu, V. Goldiș, Vaida-Voevod, Șt. Cicio Pop și Sever Dan, secretarul partidului.

În acest manifest electoral se face apel către alegători, „să sară întru apărarea libertății constituționale”, pe care o considerau a fi amenințată și pentru înfăptuirea hotărârilor de la Alba Iulia. Se considera că soarta țării atârna de rezultatul acestor alegeri. Liderii P.N.R. afirmă că sunt căliți în luptele politice și că au învățat din „luptele înaintașilor”, care au fost „martirizați pentru idealul național”, să pună binele obștesc „mai presus de suferințele noastre personale”³⁷.

Odată campania electorală începută, sunt reclamate o serie de abuzuri ale administrației liberale. Ziarul „Patria” a deschis o rubrică specială în care publica toate abuzurile guvernului liberal în campania electorală, pe baza informațiilor primite din județele transilvănene.

La 23 februarie 1922 reapărea ziarul „Românul”, Vasile Goldiș explicând importanța lui istorică. Tot din primul număr aflăm lista candidaților organizației P.N.R. Arad pentru Camera Deputaților și pentru Senat.

Candidații pentru Cameră erau următorii:

1. Circumscripția Radna: Dr. Alexandru Stoenescu, fost deputat, avocat în Arad;
2. Șiria: Dr. Ștefan Cicio-Pop, fost ministru și deputat;
3. Târnova (Pâncota): Dr. Ștefan C. Pop;

³⁶ *Patria*, nr. 20, 29 ianuarie 1922, pp. 1–3.

³⁷ *Ibidem*, nr. 24, 3 februarie 1922, p. 1.

4. Ineu: Vasile Goldiș, fost ministru și deputat, secretar consistorial în Arad;
5. Chișineu: Alexandru Vlad, colonel în retragere, fost comandant al Regimentului arădan 93;
6. Șimand: Dr. Iustin Marșieu, fost prefect al județului și orașului Arad, avocat în Arad;
7. Buteni-Hășmagiu: Dr. Aurel Grozda, fost deputat, avocat în Buteni;
8. Pecica: Vasile Goldiș.

Pentru Senat, județul Arad avea arondate trei mandate de senatori. Candidații pentru un mandat de senator erau următorii:

1. Circumscripțiile Pecica, Radna și Șiria: Iuliu Grofșoreanu, fost senator, învățător în Galșa;
2. Circumscripțiile Târnava, Ineu și Hălmagiu: Ioan Georgia, protopop în Ineu;
3. Circumscripția Chișineu și Șimand: Ștefan Leucuția, preot în Șimand, tatăl preotului martir C. Leucuția, pe care bolșevicii unguri l-au ucis în 1919³⁸.

Multe săptămâni liderul P.N.R. Arad, Vasile Goldiș a fost grav bolnav, ținut la pat, „tocmai în aceste momente critice când mai mult de oricând cuvântul lui hotărâtor și sfaturile dsale înțelepte ar fi fost pentru noi călăuză sigură în vâlmășagul luptei grele ce ducem pentru dreptate și adevăr”, spuneau cu îngrijorare ceilalți membrii ai organizației arădene. Însă, sosește o veste îmbucurătoare, aceea că starea lui de sănătate s-a ameliorat, dar pentru că încă nu era pe deplin restabilit și capabil de efortul deosebit pe care îl presupune o campanie electorală, până în momentul revederii cu alegătorii săi, li se adresează prin intermediul ziarului „Românul”, cu următoarea scrisoare:

„Stimați alegători,

Comitetul central executiv al partidului național român m-a candidat de deputat în circumscripția Pecica. Tocmai în timpul acesta multe săptămâni am fost greu bolnav și chiar acum înainte încă multe zile nu voiu putea să ies din casă, așa că nu știu, dacă voiu putea să ies din casă, așa că nu știu, dacă voiu putea ori ba să am bucuria de a Vă vedea stimați alegători, înainte de alege. Pentru aceea conducătorii și fruntașii partidului național au luat asupra lor sarcina, ca să Vă cerceteze și să Vă vorbească. Primiți-i cu drag, cum și dâșii cu drag merg în mijlocul Dumneavoastră. Primiți-i cu drag, căci ei vin la Dumneavoastră în numele partidului național român, în numele acelui partid, sub steagurile căruia Dumneavoastră cu bărbăție românească ați luptat atâția zeci de ani pentru libertatea noastră națională. Aduceți-vă aminte de luptele acelor grele zile și rămâneți credincioși steagurilor, cari v-au dus la biruință. Cu ajutorul marelui

³⁸ *Românul*, nr. 1, 23 februarie 1922, p. 3.

Dumnezeu suntem acum toți Românii într-un singur stat românesc. Sunt multe partide politice în statul acesta. Vor fi bune, vor fi rele, Dumnezeu le vede răunchii, dar Românii din Ardeal, Banat, Arad, Crișana și Maramureș își au și ei partidul lor strămoșesc, partidul național român. Sub aripele acestui partid am crescut cu toții, el ne-a încălzit sufletul pentru iubirea neamului, luptând sub steagurile lui am ajuns la biruință. Steagurile acestui partid vor fi scutul nostru și în viitor.

Iar eu personal ce să Vă spun, ce să Vă făgăduiesc? Dumneavoastră toți mă cunoașteți. Nu pot să Vă făgăduiesc altceva decât că rămân acela, care am fost viața mea întreagă, iubitor neamului meu românesc și luptător pentru binele lui.

Ce un om poate să facă, voi face tot pentru propășirea și fericirea scumpului nostru neam românesc. Voi scuti cu toate puterile mele interesele circumscripțiunii Pecica și fiecare locuitor al acestui cerc va afla în mine pe bunul său frate, care tot ceea ce se poate face după dreptate, cu cinste și cu omenie, va face tuturor.

Vă trimit la toți voie bună și sănătate, și har de la bunul Dumnezeu.

Al Dumneavoastră,

Arad, 18 Februarie 1922, iubitor frate,

Vasile Goldiș, fost ministru, secretar consistorial în Arad³⁹.

Cu toate abuzurile autorităților locale din Ardeal și Banat, frunzașii politici ai P.N.R. încercau tot posibilul pentru a-și face cunoscută oferta electorală. De asemenea, încercau mobilizarea alegătorilor pentru ziua votării.

Într-un articol intitulat „Către alegători”, conducerea P.N.R. anunța alegătorii că, împreună cu conducerea județene, au stabilit listele definitive de candidaturi pentru alegerile parlamentare. Alături de vechii luptători de dinainte de 1918, se spune în articol, „s-au înșiruit o ceată întreagă de tineri, ridicați din nesecata rezervă de cinste și suflet drept al țărânimii noastre”. Se cere alegătorilor să voteze lista P.N.R., atacându-se, în același timp, liberalii, dar și averescanii din Ardeal. Despre averescani se spune că „nu iau lupta împotriva liberalilor, decât de formă; pe averescani i-au adus la putere liberalii iar acum sunt înțeleși să ducă cea mai strașnică luptă împotriva partidului național”. Liberalii erau catalogați ca un partid al clasei celei mai bogate din România⁴⁰.

Încercând să dezbine unitatea partidului, pe tema confesională, liberalii declarau că P.N.R. este un partid al uniților, al greco-catolicilor. În acest sens, ei publică la București broșura lui Constantin Manea intitulată „Democrația denaturată”, în care se afirmă că P.N.R. este un partid al uniților⁴¹.

³⁹ *Ibidem*, p. 1.

⁴⁰ *Patria*, nr. 28, 9 februarie 1922, p. 1.

⁴¹ *Ibidem*.

Pentru a aproviziona toate organizațiile județene cu materiale de propagandă, conducerea P.N.R. înființează trei centre de distribuție a tuturor imprimatelor și broșurilor. Centrele erau la Cluj, la sediul ziarului „Patria”, la Brașov, la redacția ziarului „Gazeta Transilvaniei” și la Arad, la sediul tipografiei „Concordia”. Organizațiile județene erau înștiințate că se puteau adresa oricăruia dintre ele pentru a le obține, pe baza unei semnături a conducerii organizațiilor⁴².

Văzând probabil succesul pe care îl au fruntașii politici ai P.N.R. la electoratul din Ardeal și Banat, conducerea P.N.L. a hotărât să schimbe tactica și să respingă cât mai multe candidaturi. De asemenea, s-a luat decizia ca autoritățile locale să nu elibereze certificate delegaților și asistenților P.N.R. desemnați de partid pentru supravegherea operațiunilor de votare. Este și cazul subprefectului județului Arad. Fruntașul politic Vasile Goldiș trimite o telegramă ministrului de Interne prin care reclama că în circumscripția electorală Ineu „iar se pregătesc banditisme”. Îl ruga să dea ordin pentru ca urnele să poată fi supravegheate de reprezentanții P.N.R. „până la sfârșit, deci și în cursul nopții”⁴³.

Campania electorală din anul 1922 a reprezentat o acerbă bătălie politică între liberali, aflați la putere, și candidații P.N.R. Guvernul liberal dorea cu orice preț să obțină majoritatea parlamentară absolută, având în vedere că era declarată Constituantă.

În final, alegerile parlamentare pentru Adunarea Deputaților s-au soldat cu victoria P.N.L., care a obținut 222 mandate. El a fost urmat de P.Ț. cu 40 de mandate și de P.N.R. cu 26 mandate⁴⁴.

P.N.R. a obținut cele 26 mandate doar în Transilvania, cu toate abuzurile guvernanților și respingerea fără motiv a numeroase candidaturi. În județul Arad, P.N.R. a obținut 3 mandate, din 9 circumscripții electorale. Vasile Goldiș a candidat în circumscripția Pecica, unde a obținut 3.163 voturi. Contracandidatul său liberal Dimitrie Apăteanu a obținut 2.490 voturi, iar Aurel Novac doar 200. În circumscripția Șimand, s-au înscris în cursa electorală nu mai puțin de 5 candidați: fruntașul P.N.R. Iustin Marșieu a obținut 4.242 voturi; Sever Ispravnic – 675; Victor Hotăran – 495; D. Codreanu – 320; Florian Neredeu – 184 voturi. În circumscripția Șiria s-au înscris 6 candidați: Ștefan Cicio Pop, Nicolae Adam de la liberali, Nicolae Cristea, Grigore Alevra, Dinu Lazăr, Victor Orendi Homenau. Primii doi au ajuns în turul doi, la balotaj, unde Ștefan Cicio Pop a obținut 3.477 voturi, iar Nicolae Adam doar 1.894 voturi⁴⁵.

⁴² *Ibidem*, p. 2.

⁴³ Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale (S.A.N.I.C.), *Fond Ministerul Afacerilor Interne* (M.A.I.), dosar 1/1922, vol 3, f. 2, 6.

⁴⁴ I. Scurtu, „Alegerile parlamentare din martie 1922”, în *Analele Universității București. Istorie. Filosofie. Drept*, București, XXIII, 1974, p. 93.

⁴⁵ D.A.N.C.D, nr. 13, ședința din 3 aprilie 1922, p. 201.

În urma numeroaselor abuzuri din campania electorală și a „furtului de urne”⁴⁶, reproșat de către Nicolae Iorga și conducerea P.N.R., președintele partidului Iuliu Maniu a înaintat un memoriu de protest regelui Ferdinand, pe data de 12 martie 1922. El sublinia că guvernul liberal „nu s-a sfiit de a se folosi de toate mijloacele imaginabile pentru a teroriza și corupe alegătorii”. Acuza guvernul că a dat ordonanțe „ilegale și în directă contrazicere” cu decretul-lege adoptat de guvern. De asemenea, că guvernul a dat „directive” tuturor președinților de birouri electorale pentru a respinge candidaturile P.N.R. și întreruperea alegerilor pentru o noapte. Prin aceste măsuri guvernul a dat „în mod intenționat” ocazia „la fraude și crime, încurajând în aceasta organele sale”. Acuza transferurile ilegale a sute de funcționari publici care nu au făcut jocul puterii. De asemenea, că a dezlănțuit, „cea mai sălbatecă vânătoare de suflete cu bani și băuturi, arestări și bătăi fără număr, arestarea unor candidați, împiedecarea propagandei electorale”. În acest context, guvernul liberal a respins candidaturile P.N.R. în 27 circumscripții electorale din Ardeal și Banat, avantajând tot atâția candidați liberali, dintre care 7 erau miniștri, ce au rămas fără contracandidați și au fost declarați aleși, conform articolului 46 din legea electorală pentru Ardeal și Banat, lege după care s-au desfășurat dincoace de Carpați și alegerile din 1922. Respingerea candidaților P.N.R. s-a făcut „fără bază legală și în mod absolut arbitrar”, consideră Iuliu Maniu. În aceste condiții, din 90 de circumscripții electorale cu majoritate românească și încă 5 balotaje la care au ajuns candidații P.N.R., partidul a obținut numai 26 mandate de deputați, „contrar opiniei publice, în mod clar manifestată, și contrar rezultatului real al voturilor exprimate”⁴⁷.

Ziarul „Epoca” scria, în coloanele sale, că memoriul înaintat de Iuliu Maniu regelui Ferdinand a produs o profundă impresie în toate cercurile politice. Se vehicula ideea anulării alegerilor și organizarea de noi alegeri până la Paști. În schimb, liberalii afirmău că după alegeri îi vor lua pe ardeleni în partidul lor „foarte ieften”. Ziarul „Adevărul” scria că memoriul lui Iuliu Maniu era „un eveniment politic de o gravitate”, care nu putea rămâne fără urmări. Păreri asemănătoare le găsim publicate în ziarele „Steagul”, „Aurora” și „Românul”⁴⁸.

În concluzie, se poate afirma că după alegerile parlamentare din mai-iunie 1920, o serie de lideri arădeni, în frunte cu Vasile Goldiș, au marșat pe ideea colaborării cu guvernul condus de generalul Alexandru Averescu și crearea

⁴⁶ N. Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, vol IV., Editura Minerva, București, 1981, p. 45; El subliniază că liberalii au câștigat alegerile parlamentare din martie 1922, „numai întrebuițând mijloace de brutală violență, mergând până la acel <furt al urnelor>”.

⁴⁷ Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (A.C.N.S.A.S.), *Fond Documentar*, dosar 10.165, f. 1.

⁴⁸ *Patria*, nr. 57, 16 martie 1922, p. 1.

unui așa-zis „bloc ardelenesc” în interiorul guvernului, idee cu care conducerea P.N.R. nu a fost de acord. Pe de altă parte, gruparea condusă de Ștefan Cicio-Pop se manifesta pentru o apropiere față de P.N.L., pentru o guvernare comună, ceea ce nu s-a realizat, deoarece se pune problema cine va fi „vioara întâi”: Ion I.C. Brătianu sau Iuliu Maniu.

În general, activitatea organizației arădene a fost una de opoziție, organizându-se mari adunări politice, în special în toamna anului 1921. A urmat campania electorală de la începutul anului 1922, care a reprezentat o acerbă bătălie politică între liberali, aflați la putere, și candidații P.N.R. Guvernul liberal dorea cu orice preț să obțină majoritatea parlamentară absolută, având în vedere că era declarată Constituantă. În urma câștigării alegerilor de către P.N.L., începea o perioadă lungă de opoziție pentru P.N.R., care va lua sfârșit doar în anul 1928, când vor fi aduși la putere de către Regentă.

Bibliografie

Surse inedite

Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității

Fond Documentar

Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale

Fond Ministerul Afacerilor Interne

Documente edite

Dezbaterile Adunării Deputaților

Dezbaterile Senatului

Periodice

Biserica și Școala, Arad, 1920–1922.

Gazeta oficială a județului Sălaj, Sălaj, 1922.

Îndreptarea, București, 1921.

Patria, Cluj, 1920–1922.

Românul, Arad, 1920–1922.

Studii, articole, volume

Argetoianu, Constantin, *Memorii. Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. VI, București, Editura Machiaveli, 1995.

- Ciupercă, Ioan, „Împrejurările venirii liberalilor la putere în ianuarie 1922. Relații între partidele politice burgheze”, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A.D. Xenopol*, IX, Iași, 1972.
- Florescu, Gheorghe. I., „Poziția partidelor politice față de Partidul Poporului în anii 1920–1921”, în *Carpica*, VII, Bacău, 1975.
- Iordache, Atanasie, *Ion I. C. Brătianu*, Editura Albatros, București, 1994.
- Iorga, Nicolae, *O viață de om așa cum a fost*, vol IV., Edit. Minerva, București, 1981.
- Mușat, Mircea, Ardeleanu, Ion, *Viața politică în România. 1918–1921*, Editura Politică, București, 1976.
- Rusenescu, Mihai, Saizu, Ioan, *Viața politică în România. 1922–1928*, Editura Politică, București, 1979.
- Scurtu, Ioan, *Ion I.C. Brătianu*, Editura Museion, București, 1992.
- Scurtu, Ioan, *Istoria Partidului Național Țărănesc*, Editura Enciclopedică, București, 1994.
- Scurtu, Ioan, „Alegerile parlamentare din martie 1922”, în *Analele Universității București. Istorie. Filosofie. Drept*, XXIII, București, 1974.
- Șeicaru, Pamfil, *Istoria partidului național, țărănist și național țărănist*, vol II, Editura Carpați, Madrid, 1963.
- Xeni, Constantin, „Iuliu Maniu”, în *Magazin istoric*, 2001, nr. 10, octombrie.